

LHEUADORES DERA VAL D'ARAN: AJUDAR A NÈISHER, AJUDAR A PUJAR ATH CÈU (1669–1963)

RIERA SOCASAU, Joan Carlos

 <https://orcid.org/0009-0004-8130-6569>

Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, Figueres (Alt Empordà). socasau@comg.cat

Rebut: 15 de gener de 2024

Acceptat: 5 de març de 2024

PARAULES CLAU:

- *Llevadores*
- *Val d'Aran*
- *Occitània*
- *Baptisme de necessitat*
- *Història*

PARAULES CLAUS:

- *Lheuadores*
- *Val d'Aran*
- *Occitània*
- *Baptisme de besonh*
- *Istòria*

PALABRAS CLAVE:

- *Comadronas*
- *Valle de Arán*
- *Occitania*
- *Bautismo de necesidad*
- *Historia*

KEYWORDS:

- *Midwives*
- *Val d'Aran*
- *Occitania*
- *Baptism of necessity*
- *History*

LLEVADORES DE LA VAL D'ARAN: AJUDAR A NÉIXER, AJUDAR A PUJAR AL CEL

(1669-1963). RESUM: El nom de les llevadores de la Vall d'Aran passa per l'anàlisi dels llibres conservats a l'Arxiu Parroquial de Vielha. S'ha recollit el nom de les llevadores i també el de les possibles per la seva reiteració al llarg dels anys. Es comenta la importància del "baptisme de necessitat". També es presenta la troballa de la primera i única cesària postmortem trobada a l'Aran l'any 1729.

RESUM: Eth nom des lheuadores dera Val d'Aran passe per analisi des llibres sauvadi en Arxiu Parroquial de Vielha. S'a arrecuelhut eth nòm des lheuadores e tanben eth des possibles pera sua reiteracion ath long des ans. Se comente era importància deth "baptisme de besonh". Tanben se presente era trobalha dera prumèra e unica cesària postmortem, recoelhueda en Aran er an 1729.

COMADRONAS DEL VALLE DE ARAN: AYUDAR A NACER, AYUDAR A SUBIR AL CIELO (1669-1963). RESUMEN:

El nombre de las comadronas del Valle de Arán pasa por el análisis de los libros conservados en el Arxiu Parroquial de Vielha. Se ha recogido el nombre de las comadronas y también el de las posibles por su reiteración a lo largo de los años. Se comenta la importancia del "bautismo de necesidad". También se presenta el hallazgo de la primera y única cesárea postmortem encontrada en Aran en 1729.

MIDWIVES OF THE VAL D'ARAN: HELP BE BORN, HELP GET TO HEAVEN (1669-1963). ABSTRACT:

The name of midwives of the Val d'Aran comes from the books kept preserved in the Arxiu Parroquial de Vielha (Parish Archive of Vielha). The names of the midwives have been collected and also those of the possible ones due to their reiteration over the years. The importance of "baptism of necessity" is discussed. The discovery of the first and only postmortem Caesarean section reported in Aran in 1729 is also presented.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: RIERA SOCASAU, Joan Carlos. "Lheuadores dera Val d'Aran: ajudar a nèisher, ajudar a pujar ath cèu (1669-1963)". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2024; 82: 91-107. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2024.8.4>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Joan Carlos Riera Socasau, 2024

DOI:10.1344/gimbernat2024.82.4

AJUDAR A NÈISHER

Enes sègles passats un part ère ua inquietud, tara mare o entath hilh o hilha, ua situacion de perilh que non tostemp se sabia de quina forma podie acabar, e era gent que ajudaue a nèisher hègen tot aquerò que podien e sabien. S'arribaue a sollicitar era ajuda des Sants tà ajudar en part, Santa Juliana, era patrona des hemnes de part o San Ramon Nonato, patron des embarassades.

Tà trobar es nòms des lheuadores qu'ajudauen a nèisher cau cercar enes libres der Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran que se sauven en Vielha, sustot enes libres de baptisme, e de defoncion. Apareishen enes libres de baptisme pera importància deth nomenat baptisme de besonh, administrat quan se vedie eth perilh de mòrt deth mainatge o mainada en part. Aguestes hemnes anauen tà casa dera partèra tà ajudar a nèisher, se non ac vedien clar ei quan cridauen ath cirurgian. Totes eres, enquia mejans deth sègle XX, son hemnes sense formacion practica, ei ua formacion teorica, un ensenhament aprenut de bèra parenta, de beth parent cirurgian.

En practicament toti es pòbles deth nòste país se mencionen ath long des ans as lheuadores, es que ajudauen a nèisher. Ei era prumèra profession femenina documentada ena Val d'Aran, en 1669 trobam a Andreua Ferrer, lheuadora de Vielha.

AJUDAR A PUJAR ATH CÈU

Perqué es lleuadores ajudauen a pujar ath cèu? Era explicacion la trobam ena figura deth limb. Es mainatges neishudi e que morien sense baptisme non pujauen ath cèu, anauen ath limb, e acieu apareish era lheuadora, en tot batiar a toti aqueri acabadi de nèisher, o sense acabar de nèisher, coma veiram, que se trobauen en perilh de mòrt. Eth limb estèc eliminat pera Glèisa Catolica, peth Vaticà, en an 2017 pr'amor que "reflectie ua vision restrictiua dera sauvacion", es mainatges que morien sense baptisme quedauen en mans dera misericordia de Dieu.

E per aquerò trobaram eth nòm des lheuadores enes libres der Arxiu Parroquiau, enes libres de Baptismes e enes libres de Defoncions.

Es capelhans solien anotar era profession deth personau de cèrta importància social, quan morien, se maridauen, èren pairins de baptisme o testimonis de maridatge o en baptisme de beth hilh sòn, es mètges, es cirurgians, es apotecaris o

farmacèutics, es menescaus, es militars, tanben eth nòm des relotgèrs, des hustèrs e de tanti aute mestièrs; ath contrari, era profession de lheuadora solet se reflectie, enes partides de defuncion o enes de baptismes que “ajudauen a pujar ath cèu”, quan evitauen que anessen ath limb e aqueiu delà serà a on trobaram es sòns nòms.

Er encargat d'administrar eth baptisme ère tostemp eth capelhan, e aguest sacrament se podie administrar de dues formes de manèra “oficiau”:

Ua ère eth baptisme “*solemne*”, ena glèisa “*según rito de Nuestra Santa Madre Iglesia*”, damb tot eth rituaiu, administracion des Sants Òlis, oncion, damb es paraules corrèctes.

Era auta forma d'administrar eth baptisme per part deth capelhan ère eth baptisme “*subcondicione*” o “*bajo condición*”, enes situacions queth capelhan auie dubtes sus era forma que s'auie administrat eth baptisme, “*si non es bene Baptisatus*”, en mainatges abandonadi se non auien cap document que recoelhesse eth sòn baptisme, tanben en baptismes administradi per capelhans scimatics ena epoca dera Revolucion Francesa; en Aubèrt en 1796 un mainatge ei batiat peth capelhan perque ère “*batiat per un sacerdot jurat scimatic de dita republica ab sola ablucio de aygua, sens unció alguna de Olis Sants*” e sustot enes baptismes de besonh, “*en caso de necesidad*”, que s'auien administrat en casa dera partèra per part de mètgès, cirurgians, en ocasions parents e especiauments pes lheuadores.

Aguesti baptismes de besonh èren toti aqueri administradi, en moment deth part, quan se dubtaue de se eth mainatge o era mainada suberviuera en tà recéber eth baptisme solemne. Se viuïen ere administrat eth baptisme “*subcondicione*” per part deth capelhan. Eth madeish capelhan examinaue ara persona que le auie administrat en tà jutjar era sua validitat, en 1863 eth capelhan examine ara lheuadora Isabel Ane e la considèra “*bastante instruida en mi concepto en la administracion de este Sacramento*” o ara batianta, era lheuadora Isabel Moga en Arties en 1846 e le da per bon “*guardando cuanto es esencial al Sacramento*”. Se le daue per ben administrat eth capelhan se limitaue a hèr es “*Exorcismos, Santo Oleo y Crisma*”, se le quedauen dubtes ere quan administraue eth baptisme “*subcondicione*”.

Ath baptisme li calien uns requisits tà que siguesse valid, “*Materia, Forma, Ministro y Sujeto*”.

Era “*Materia*” podie èster “*cierta, dudosa o nula*”, servie ben era aigua naturau, dera hònt, dera nhèu, dera ploja, mès non servie era lèit, eth vin...

Era “*Forma*” mercaue es paraules, mès calie díder en concret “*Yo te bautizo en el nombre del Padre, y del Hijo, y del Espíritu Santo. Amen*”. Ere permés obviar es paraules “*Yo*” e “*Amen*”.

¿Calie administrar eth baptisme tostemp en cap? Non tostemp; eth baptisme podie èster valid tostemp que se toquèsse ua part deth mainatge o inclús deth fètus laguens deth vrente dera sua mair, damb era “*Materia cierta*”, en aguesta darrèra situacion era bossa des aigües auie d’èster trincada, calie tocar ua part deth mainatge encara non neishut.

Magdalena Batmala en Montcorbau, en 1829 batiège “*in utero matris*”, Isabel Cuy, en Salardú en 1885, batiège en un pè; era madeisha Isabel Cuy tanben en Salardú en 1883, batiège en un braç “*en un brazo que antes pudo extraerle y que daba verdaderas señales de vida en el niño*”; eth cirurgian Joan Pau Carità en 1814, en Aubèrt, batiège un mainatge “*bautizado parte dentro y parte fuera en el vientre de su madre*”.

Es inscipcions des partidas enes libres parroquiaus de baptisme, defoncions e matrimònis depenie deth capelhan. Eth podie o non registrar eth motiu dera mòrt, era majoria èren “*muerte natural*”, podie o non registrar detalhs dera profession, es ans deth defunt, e uns capelhans ac anotauen tamb detalh e uns auti non ac hègen. Per açò en quaquì pòbles non se tròbe pendent fòrça ans cap baptisme de besonh o baptismes “*subcondicione*”, impossible ena realitat.

Dilhèu tanben se recoelhien es defuncions des mainatges petits, des “*albats*” en auti libres, libres que non son trobadi. ¿Se recuelhien aquestes mòrts? I a libres de registres de partidas de defoncion a on solet queden inscrits es adults.

ES ESTUDIS DE LHEUADORA E ERA SUA REMONERACION

En 1750 Ferran VII, per Lei, formalize er ensenhament oficiau de lheuadora en Espanha. Enes libres des estudis de lheuadora se includís de quina forma cau administrar eth bateg de besonh.

En Reiau Col.legi de Cirurgia de Barcelona eth primèr diplòma de lheuadora se da en 1803. En aquest Reiau Col.legi non se nomena cap aranesa. E quan le demanen as diferents subdelegats de Sanitat dera Val d’Aran, a Andres Ademà en

1832 e en 1834, a Ramon Ademà en 1840 e 1842, a Joaquin Escot en 1845 e a Francisco Bacaria en 1847, sus eth personau sanitari aranés responen que non i a cap lheuadora ena Val d'Aran.

Es coneishements des lheuadores araneses èren adquiridi des autes lheuadores o de bèth parent, mètge o cirurgian, de forma parièra as auti pòbles de Catalonha. Ère ua experiéncia practica, sense formacion teorica, e coma ditz eth capelhan de Vilamòs en 1879 Manuela Busquet ère ua “experta llevadora”.

Dera remuneracion des lheuadores araneses sonque s'a trobat ua d'eres aconductada en un pòble, en Salardú, Isabel Aner Barrera estèc aconductada entre es ans 1762 a 1770, se li pagauen “*a la mujer que aciste a los partos de las mujeres*” 3 lhiures, ath mètge li pagauen 66 lhiures e ath cirurgian 40 lhiures; ath màstre de “*Primeras Letras*” li pagauen 16 lhiures. Tanben ua forma de remuneracion ère en espècies.

ES NÒMS DES LHEUADORES (1669–1900)

Sonque se recuelhen es ans a on se nomenten enes libres der Arxiu Parroquiau, en tot exercir era sua profession. Non se nomenten, perque non cònte, quan se mariden, quan morissen o quan se batie un hilh o hilha.

Se registren 37 lheuadores segures e 12 possibles. Tanben en quauqui pòbles non se recuelh eth nòm mès òc se recuelh eth nòm deth sòn mestier, en Bagergue “*obstetrice*”, en Casau “*obstetricem*”, en Es Bòrdes, Escunhau e en Mont “*comadre*”.

Possibles lheuadores

Es possibles lheuadores son nomentades atau perque encara que non se comente de forma explicita eth sòn mestier son hemnes que apareishen ath long des ans de forma reiterada:

CASAU: *Marianna Cabiró*. Nomentada de 1839 a 1864. 25 ans referenciada.
Maria Vidal. De 1862 a 1869.

ESCUNHAU: *Francisca Arnaldes*, vesia de Betren, veuda. Referenciada en 1883, 1893 e 1899.

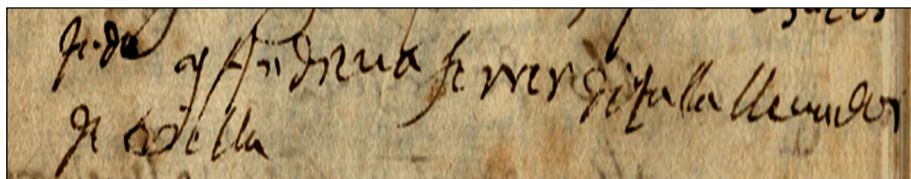

Figura 1. Andreua Ferrer, prumèra lheudora nomentada en Aran. 1675.
(Hons: Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran. Libre de baptismes de Vielha).

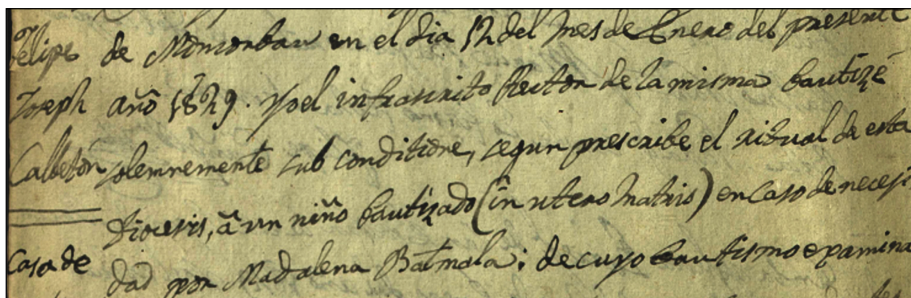

Figura 2. Batieg "in utero matris" per Magdalena Batmala, lheuadora. 1829.
(Hons: Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran. Libre de baptismes de Montcorbau).

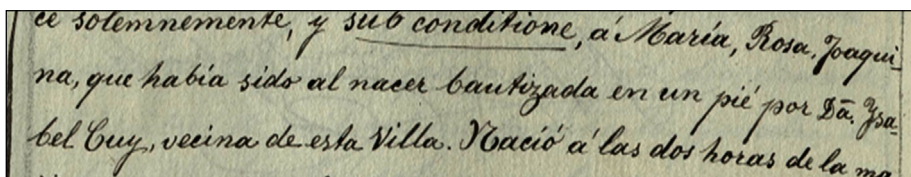

Figura 3. Isabel Cuy, lheuadora de Salardú, en tot batiar en un pè. 1885.
(Hons: Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran. Libre de baptismes de Salardú).

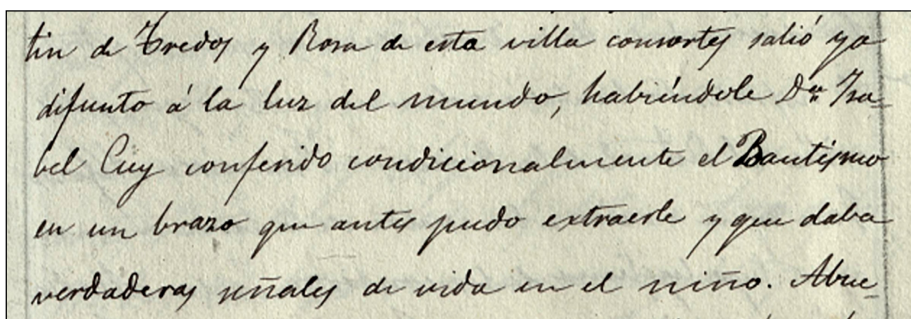

Figura 4. Isabel Cuy, lheuadora de Salardú, en tot batiar en un braç. 1883.
(Hons: Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran. Libre de baptismes de Salardú).

GARÒS: *Maria Anna Soler Barra*. De 1820 a 1834. 14 ans de referències.

LES: *Rita Baqueria*. De 1876 a 1844. 8 ans de referències.

MONTCORBAU: *Magdalena Batmala*. De 1829 a 1850. 21 ans de referències.

SALARDÚ: *Joaquina Fontá Lacreu*. De 1876 a 1887. 11 ans de referències.

Isabel Cuy. De 1883 a 1897. 14 ans de referències.

VIELHA: *Maria Nart Rella*. De 1805 a 1808. 3 ans de referències.

Maria Anglada. De 1803 a 1821. 18 ans de referències.

Francisca Riu. De 1865 a 1875. 10 ans de referències.

Marianna Vergés. De 1890 a 1895. 5 ans de referències.

Nomentades coma lheuadores

Apareishen enes libres coma “*Obstetricem, llevadora, comadre, obstetrix, partera, matrona, comadrona, llevadora, llebadura, mujer que aciste los partos*”.

Era prumèra lheuadora nomentada ei Andrea Ferrer en Vielha, “*llevadora de Viella*” en an 1669 e ei nomentada enquia 1675.

ARRES: *Teresa Ladevesa*, veuda. En 1870. Nomentada en Vilamòs de 1868 a 1870.

ARRÒS: *Maria Caubet*. De 1840 a 1846. 6 ans de referències.

ARTIES: *Anna Maria Tersa*. De 1795 a 1801. 6 ans de referències.

Isabel Moga. De 1823 a 1850. 25 ans de referències.

Vicenta Jaquet. De 1859 a 1877. 18 ans de referències.

- AUBÈRT: *Maria Ané e Ussié, de casa Juan Jaime.* De 1783 a 1796. 13 ans de referències. Morís en Aubèrt en 1799.
Teresa Monge. En 1807.
Francisca Batmala. En 1847.
Francisca Pradera. En 1862 e 1865.
- BAUSEN: *Antonia Amiell.* De 1863 a 1880. 17 ans de referències.
Rosa Sacau. En 1864, 1867 e 1877.
Francisca Sanglada. En 1866.
Antonia Aunós. En 1868.
- BOSSÒST: *Francisca Casaña.* De 1783 a 1788. 5 ans de referències.
Anna Maria Bordes. En 1803.
Teresa Pedarros. De 1863 a 1855. 22 ans de referències.
- GESSA: *Magdalena Ademá.* En 1748.
Joaquina Amiell. De 1888 a 1894. 6 ans de referències.
- LES: *Joana Maria Ribet.* De 1821 a 1835. 14 ans de referències.
Catalina Bordes. De 1838 a 1839. 3 ans de referències.
Morís veuda, en Les as 55 ans, en 1841.
Rosa Busquets Bernadets. De 1843 a 1875. 32 ans de referències. Morís veuda de Juan Boya as 63 ans. Hilha de José Busquets de Les e de Maria Bernadets de Arró.
- MONT: *Maria Antonia Sambeat.* En 1821.
Maria Castet, de Peixic. En 1825.
Teresa Batmala, de Jaimet. De 1828 a 1851. 23 ans de referències. Nomentada en Montcorbau de 1856 a 1862.
Isabel Sambeat. En 1829.
- MONTCORBAU: *Maria Cau, vesia de Mont.* De 1878 a 1887. 11 ans de referències.

- TREDÒS: *Magdalena Estrada Sole*. De 1776 a 1779. 3 ans de referències.
- SALARDÚ: *Isabel Aner Barrera*. De 1762 a 1770. 8 ans de referències.
Anna Maria Fonta. De 1826 a 1843. 17 ans de referències.
Maria Berne (Berdíé?) Coy. En 1837 e en 1848.
Joaquina Fonta. En 1877.
Maria Joana Espanya i Ricart. En 1740.
- VILAMÒS: *Manuela Busquet Abella*. De 1872 a 1889. 27 ans de referències.
- VIELHA: *Andrea Ferrer*. De 1669 a 1675. 6 ans de referències.
- VILAC: *Juana Aura*. De 1765 a 1771. 6 ans de referències.
Antonia Puig. De 1856 a 1880. 24 ans de referències.
Isabel Arró. De 1862 a 1878. 16 ans de referències.

Enquia 1900 ena practica totalitat des pòbles aranesi se tròbe ua hemna que s'encuedaue des parts; cau pensar que toti aqueri pòbles a on non se mencione era preséncia des lheuadores, ei eth cas de Canejan per exemple, ei perque eth capelhan non se preocupèc de hèr constar eth nòm dera lheuadora ne tanpòc eth sòn mestier donques qu'en Bagergue o en Es Bòrdes òc que se nomena era preséncia dera lheuadora, sense díder eth sòn nòm.

ES LHEUADORES ARANESES A PARTIR DER AN 1900

Se coneish era preséncia de lheuadores ena Val d'Aran dempús der an 1900, sense formacion reglada, enquiath moment que tara Val arriben es lheuadores formades en sòn mestier, es professionals.

Pausadament es lheuadores de tostemp deishen eth sòn lòc as naues arribades. Mès les contunham trobant, ara ja per tradicion orau sustot, e tanben per

bèra preséncia puntuau enes libres parroquiaus e atau, abans des arribades des titolades, trobam a:

VILAC e

VIELHA: *Rosa Escala*, en Vilac en 1900 e 1901 e en 1923, 1930 e 1935 en Vielha, nomentada coma "*Obstetriz*".

ES BÒRDES: *Manuela Busquets*. En 1923. "*Llevadora*".

CANEJAN: *Roa Bué*. En 1914.

SALARDÚ: *Rosa Fonta*. En 1906. "*Comadrona*".

VILAMÒS: Entre 1916 e 1925 se nomenen mainatges e mainades batiades "*por la comadre*".
Magdalena Pedarròs. "*Comadre*". Batiège de besonh en 1930 e 1931. Possiblament se tracte de Magdalena Pedarròs Socasau, que morís en mai de 1936 en Vilamòs as 70 ans, hilha de Juan Pedarròs de Vilamòs e de Maria Socasau de Benós. Maridada tamb Agustín Romeva Subirá, de Les.

ARTIES: *Teresa Trescara*, de casa Barbé, "*comadre*", hilha de Juan Trescara e de Maria Casaña, maridada tamb Manuel Pena. Batiège en 1912 e 1914 en Arties. Morís en aguest pòble, as 67 ans, en abriu de 1919.

ES BÒRDES: *Concepcion Ramos*. "*Comadre*". Batiège en 1948 un mainatge "*por necesidad*".

ARRES: Se nomete en 1935 un mainatge batiat "*por la comadre in casu extreme necessitatis*", sense díder eth nòm dera lheuadora.

AUBÈRT: *Elisa Condò Usié*, de çò de Tardan. 1960.

GARÒS: Josefa (Pepa) Escala Demiguel.
 Gertrudis (Trudis) Abadia Pujol.

VILAMÒS
E ARRES: Dolores dera Ròata.

ES TITOLATS E TITOLADES A PARTIR DE 1930

VIELHA:

Lluís Roig Nofré: Eth dia 31 de gèr de 1930 se convòque, per part der Ajuntament de Vielha, era plaça de practicant e lheuadora tamb era condicion e era *“obligacion de residir en Vielha”*, mès aguestes condicions cambièren, eth dia 26 d'abriu er Ajuntament modifique es requisits ja que non tròbe candidats, se tornen a convocar es plaçes mès sense era obligacion de víuer en Vielha.

E uns mesi mès tard, en session der Ajuntament deth dia 23 de junhsèga, s'acòrde nomenar a Lluís Roig Nofré, coma *“practicante”*, e tanben *“comadrón”*.

“Dada cuenta del anuncio en el B.O. n° 66 de fecha 20 de mayo último que se refiere a la provisión de las plazas de practicante y comadrón titulares de Viella, solo lo ha solicitado Don Luís Roig Nofré, vecino de Salardú, con cédula personal expedida en Salardú el 1 de octubre de 1929, Tarifa 1 clase 14 y con título de practicante expedido en Madrid en 29 de junio de 1919.

El ayuntamiento acuerda nombrar practicante titular de Viella, con un sueldo de ciento cincuenta pesetas, nombrando al mismo tiempo al Dr. Roig Comadrón para desempeñar interinamente las dos plazas percibiendo además del sueldo como Practicante la mitad del sueldo asignado a la Matrona titular de conformidad a lo dispuesto en el artículo 14 de la R.O. de 26 de septiembre de 1929”.

Juan José Martínez Recio: Neishut en San Sebastian. *“Titulado de Practicante. Autorizado para asistir partos normales”*. Autrejat en Madrid eth 21 de març de 1928. Visat en Vielha eth 24 de seteme de 1929.

Enes censi de Bossòst de 1930 cònte coma “Practicante”, damb 29 ans. Residint en carrèr “Duque de Denia 9” e en 1934, 33 ans, en “Pº Portillon 1”.

En cens de Vielha de 1946 ei “Practicante. 43 años. Casado. Túnel”.

Eth dia 3 de noveme de 1947 batiège “privadamente” ua mainada “*ab periculum morte*”.

En 1954 Juan José Martínez Recio viuie en Lheida.

Gloria García Mesa: Neishuda eth 5 d'octobre de 1904. Estudièc en Salamanca, titolada coma “*matrona y practicante*”.

Residís en Canaries, en Sta. Cruz de Tenerife e dempús en Cordova, a on en 1937 s'anonce coma “*Profesora en partos, Practicante y callista*” en *Diario de Córdoba*.

As 38 ans, en 1942, ena “*Relación nominal de los Practicantes de Asistencia Pública*” ges domiciliada en Sant Climent de Llobregat, e cònte coma “*practicante*”, non coma lleuadora.

En 1951 arribe en Vielha, en cens de 1951 cònte coma “*Practicante y Profesora de partos*”, maridada damb Manolo González, treballador de Productora Fuerzas Motrices, damb habitatge en Pº Generalísimo 5. “*Comadrona titular del Valle de Aran*”. Non auren hilhs.

Tath torn der an 1963 apuprèt anèren a viuer en Alpicat.

“*Doña Gloria*”. Ua senhora, de missa, tostèmp en primèr banc damb eth sòn hòme, ben vestida, que alternaue damb era elit locau, jutge, notari, notables de Vielha, ben plantada e de caractèr, amabla, positiua e simpatica...

Rosa Aldabó Novell: Rosa ère neishuda en Almacelles en 1934, hilha de Rosa Novell Casanovas e de Josep Aldabó. Arribèc tà Bossòst en 1955. Soltera, semble èster qu'auie un novi en Bossòst. Exercic pòqui mesi coma lleuadora ja que morís eth primèr de seteme der an 1955 de manera fulminanta, possiblement de meningitis, as 21 ans.

Rosa Lluch Coll: Es referències de Rosa Lluch les cau arregraïr ath sòn hilh, Manuel Peremiquel Lluch e tanben a Carme Torres Penella.

Figura 5. Rosa Lluch Coll portant a batiar un mainatge. Bossòst.
(Hons: Colleccion dera familha Lanís).

Figura 6. Gloria Garcia Mesa portant a batiar una mainada. Vielha 1950.
(Hons: Colleccion Javier Tous).

Rosa, Rosita, neish en Belcaire, hilha de Daniel Lluch Solé e de Cecilia Coll Borrell; arribèc en Bossòst en 1955, cridada peth Col. Infermeria de Lheida pr'amor qu'en Bossòst s'auien quedat sense lheuadora quan morís Rosa Aldabó Novell.

Auie estudiant infirmaria en Valencia e lheuadora en Saragossa e just acabaue d'obtìer ua plaça per oposicion en Espitau Clínic de Barcelona quan arribe tà Bossòst, ère er an 1955, soltera, damb 26 ans. Le dideren que serie tà ua estada curta, mès era estada durèc 13 ans.

En 1956 se maridèc damb un professor de Bossòst, damb Joan Manuel Peremiquel Lanís, de casa Lanís, hilh de Clemente Peremiquel Peremiquel, de Bossòst, e de Consuelo Lanís Campà, de Villanova de Geltrú. Se mariden en Balaguer.

Dempús dera sua arribada en Bossòst ei era professionau que s'encuede de toti es parts des deth moment qu'ère avisada, des de pòbles dera termièra, Canejan e Bausen, enquia Vilac.

Viuen en Bossòst, Rosita e Manolo, enquia er an 1963 quan decidissen, anar tà Lheida, a on tornen a opositar tà obtier ua plaça, Manolo en Magisteri e Rosita en espitau de Santa Maria, alternant era practica dera medicina publica damb era privada. Morís en octubre de 2021 en Lheida.

E dempús dera gessuda de Gloria Garcia Mesa de Vielha, e de Rosita Lluch Coll se daurís un temps sense lheuadores ena Val d'Aran enquia 1980; pendent aguest periode es parts les hège en Espitau de Vielha eth mètge Alberto Serrano Colomo.

ANNÈXE 1: ERA PRUMÈRA CESÀRIA DOCUMENTADA EN ARAN (1729)

Enes libres der Arxiu Parroquiau de Vielha se sauven es partides de baptismes, matrimònis e defoncions des pòbles dera Val d'Aran.

En libre de Baptismes de Vilac, der Arxiu Parroquiau de Vielha, se registre era partida de baptisme deth dia 21 de gèr de 1729, trobada per Mn. Amiell e que m'envièc, a on literalament ditz:

“Als 21 de Gener del any 1729 Bateje jo Msⁿ. Nadal Ladevesa y de Perale R^{or} de la parrochial Isglesia de St. Felix de Vilach segons forma de Sta. Mare la Isglesia a Joseph de miguel y gasqueto fill legitim y natural de Juan Guillem gasqueto y de miguel y anna maria de miguel q^o despres de haber donat la Anima a Deu fou hoberta per lo costat y tret viu foren Padrins Joseph Sabadia y Juana Maria Lotix conjugues de dita Vila de Bilach. Ladevesa y de perale R^{or}.”

En libre de defoncions de Vilac, eth dia 22 de gèr de 1729 se registre era defoncion dera mare, Anna Maria:

“Als 21 de Gener 1729 dona la Anima a Deu Annamaria de miguel de la Vila de Bilach sens fer testament deixa lo acostumat rebut los Sacraments de la penitencia y extremuncio y sy le dona sepultura ecclesiastica en lo sementiri de St. Felis de Bilach. Ladevesa y de Perale R^{or}”.

Ei era prumèra cesària documentada en Aran, “hoberta per lo costat”. Non auem trobat cap auta referència a ua cesària enes libres der Arxiu Parroquiau.

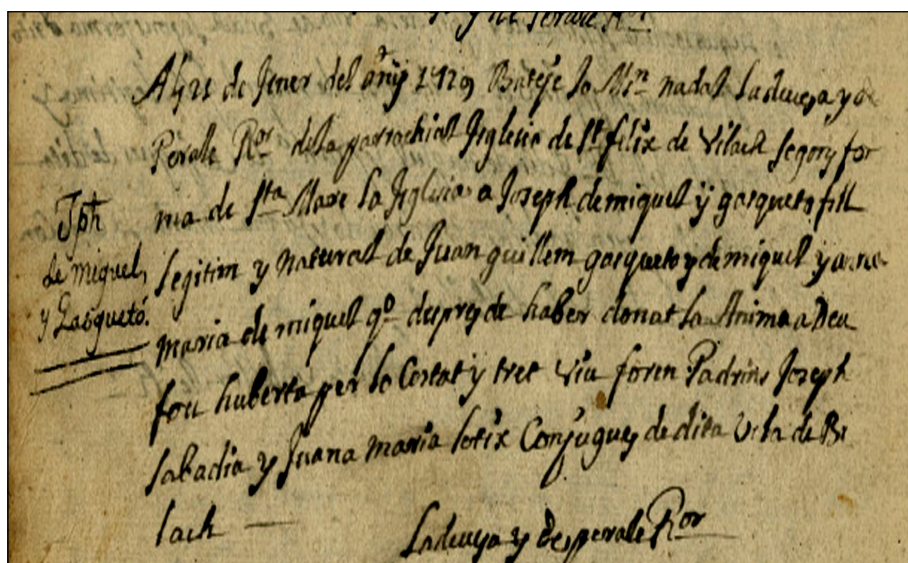

Figura 7. Partida de baptisme de Jusep de miguel a on se cite era prumèra cesària documentada. Hons: Arxiu Parroquiau dera Val d'Aran. Libre de baptismes de Vilac.

Se tracte d'ua cesària “*post mortem*” ja que Anna Maria auie mòrt abans dera cesària, damb temps tara penitència e extremoncion. Eth mainatge, Josep, neishec viu, non morís en part, ja que le batièren ena glèisa de Vilac, non ei un baptisme de besonh.

Se ben non se mencione eth nòm der cirurgian, en 1729 en Vilac, eth cirurgian ère Josep Abadia, o Sabadia en auti documents; maridat damb Joana Maria Lotig en 1722. En octubre de 1739 hè de testimòni, coma “*Mestre Cirujia*” deth testament de Gertrudis Vidal, hemna deth mètge Fèlix De Miguel. Participe en 1748 en peritatge, amassa damb Mateu Forment e damb eth mètge Andreu Peremiquel, dera capacitat de testar d'ua neboda deth mètge De Miguel, Francesca Sanjoan. Ei documentat en Vilac enquia 1771, quan morís en aquest pòble. Es pairins deth mainatge neishut ena cesària son Josep Sabadia e Joana Maria Lotix (Lotig?), e dilhèu sòn eth cirurgian e era sua hemna.

Encara que non auem documentacion ei ben segur que non serie era prumèra cesària d'aquest cirurgian. O dilhèu òc?

BIBLIOGRAFIA

ARAN ISTÒRIA GRAFICA. 1a ed. Lheida: Pagès Editors 2014-Vielha e Mijaran: Fundacion Musèu Etnologic dera Val d'Aran, 2014. 496 p.

ARXIU PARROQUIAU DERA VAL D'ARAN. *Libres des baptismes des pòbles dera Val d'Aran*.

ARXIU PARROQUIAU DERA VAL D'ARAN. *Libres des defoncions des pòbles dera Val d'Aran*.

CORBELLA i CORBELLÀ, Jacint; DOMÈNECH i LLABERIA, Edelmira. “Asistència per llevadores a Barcelona en la dècada de 1830”. A: *Gimbernat* [Barcelona], 2007; 47: 119-126.

Diario de Córdoba [Córdoba], LXXXVIII, 30791 (18 julio 1937). Año LXXXVIII.

Juliana de Nicomèdia. Viquipèdia. Consultable a: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Juliana_de_Nicom%C3%A8dia>. [Consulta 12 dener 2024].

La Gazeta de Tenerife [Tenerife], 8 septiembre 1929, p.3.

Lecciones sobre el bautismo no solemne. Universidad de Nuevo León. Consultable a: <<http://cdigital.dgb.uanl.mx/la/1020107793/1020107793.PDF>>. [Consulta 12 dener 2024].

Limbo. Wikipedia. Consultable a: <[https://es.wikipedia.org/wiki/Limbo_\(teolog%C3%ADa\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Limbo_(teolog%C3%ADa))>. [Consulta: 12 dener 2024].

- MASSONS, Josep Maria. "L'ensenyament de l'obstetricia a Barcelona entre 1826 i 1850. La influència de Pere Castelló". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2000; 34: 97-110.
- MONTAÑA i BUCHACA, Daniel. "Cesàrea Post-Mortem feta per un capellà l'any 1834. Josep Borniquel, Rector de Cardet (Vall de Boí)". A: *Gimbernat* [Barcelona], 1990; 13: 177-180. Consultable a: <<https://raco.cat/index.php/Gimbernat/article/wiew/44047>>. [Consulta: 3 març 2024].
- Ramón Nonato*. Wikipedia. Consultable a: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ram%C3%B3n_Nonato>. [Consulta: 12 gener 2024].
- RIERA SOCASAU, Joan Carlos. *Es professionaus dera sanitat ena Val d'Aran: Qui, Quan, Com? 1600 – 1950*. 1a ed. Vielha: Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana, 2020. 246 p.
- SÁNCHEZ ARCAS, R. "Cesarea post-mortem". A: *Medicina & Historia* [Barcelona], 1969; 59: 2-15. Consultable a: <<https://www.fu1838.org/pdf/59-1.pdf>>. [Consulta: 3 març 2024].
- VILASECA i LLOBET, Josep Maria. "Baptisme i medicina en un text del segle XIX". A: *Gimbernat* [Barcelona], 1996; 25: 267-280.

